behandlas är del av större (europeiska) trender. Dessa trender kommer sedan till uttryck i den nordiska kontexten. Men själva bokens ramverk gör att dessa ändå förstås som något ”nordiskt”. En motsatt problematik finns i det faktum att ”nordiskt” blir en analytisk nivå där alla de nordiska länderna förstås tillsammans som ett mer eller mindre enhetligt fenomen. Detta står i viss kontrast till samtida forskning inom nordisk politisk historia, som bland annat har framhållit att det verkar finnas vissa skillnader mellan en dansk/norsk och en svensk/finsk politisk och samhällelig sfär. Att Sverige brukar framhållas som det mest sekulariserade av de nordiska länderna skulle också kunna ha betydelse i detta sammanhang. Ett konkret exempel från boken är det ovan nämnda kapitlet av Neutel och Bjelland Kartzow, där samtida danska, norska och svenska bibelöversättningar tolkas tillsammans trots att den svenska (Bibel 2000) respektive de norska och danska översättningarna motiverades helt olika och producerades under mycket olika förutsättningar.

Mer indirekt handlar flera av bidragen om hur de nordiska samhällenas sekularisering är en förutsättning för, och bidrar till, den typ av politiserade, sekulära bibelbruk som det finns många exempel på här. Men hur är sådana bibelbruk själva del i en konstruktion av inte bara sekulära biblar utan också sekulära samhällen? På vilket sätt är bibelbruk inte bara en konsekvens av, utan en förutsättning för, en viss typ av politisk eller samhällelig ordning? Det hade varit intressant att läsa mer fördjupade analyser av just detta. Det förtar inte intrycket av en i högsta grad läsvärd bok som borde kunna utgöra ett bidrag inte bara till nordisk bibelforskning utan till receptionsstudier i sig, och därmed bidra till att ytterligare befästa detta spännande fält inom den bibelvetenskapliga forskningen.

Richard Pleijel
TD, Stockholm
DOI: 10.51619/stk.v100i1.26103

Caroline Klintborg. *Var är Jesus? Ungas röster om konfirmandundervisning*. Stockholm: Verbum. 2023. 149 s.

I boken *Var är Jesus? Ungas röster om konfirmandundervisning* strävar Caroline Klintborg efter att ”fördjupa förståelsen av vilken kunskap som ungdomarna uppfattar sig ha fått del av under sin tid som konfirmander genom att tolka deras beskrivningar av densamma” (s. 14). För att uppnå detta mål har hon intervjuat nyligen konfirmerade ungdomar i Svenska kyrkan tillsammans med ledare, i grupper om två till fem personer. Bokens bidrag beskrivs som ”en vetenskapligt förankrad bild av konfirmandarbetet i Svenska kyrkan” (s. 21). Förutom ett rikt intervjumaterial och analys av detta, innehåller boken en sammanställning och genomgång av de formella ramar som kyrkans medarbetare och ideella krafter har att förhålla sig till när det gäller konfirmandarbete. Boken innehåller även en gedigen genomgång av befintlig forskning om ungas relation till religion och Svenska kyrkans konfirmandarbete och gudstjänst, samt en avslutande analys med medskick till framtidens kyrka.

Klintborgs bok kommer i en tid då Svenska kyrkan på bred front uppmärksammat att kunskapsnivån om kristen tro har sjunkit och kyrkomötet uppmanat till en systematisk satsning på undervisning och lärande. Under våren 2023 publicerade Svenska kyrkan rapporten *Konfirmation i förändringens tid*, med Sara Fransson som redaktör, som bygger på en bred enkätundersökning med konfirmander och ledare i olika församlingar i Sverige. I rapporten framkommer att 45 procent av konfirmanderna uttrycker en förväntan om att få lära sig mer om Gud och tro. Den visar också att 77 procent, efter avslutad konfirmandtid, uppfattar att de har gjort precis detta. Enligt rapporten är de faktorer som är mest avgörande för att konfirmander ska vara nöjda med sin konfirmationstid att de haft roligt, är nöjda med innehållet i undervisningen samt trivts i konfirmandgruppen.

De ungdomar som Klintborg har intervjuat verkar på det stora hela ha stormtrivts. Flera av dem vittnar om att de har lärt sig mycket, men på ett lite annat sätt än i skolan och kyrkan beskrivs som kravlös, fin och att kunskapen liksom flyter in. Många hade negativa bilder av kyrkan med sig in i konfirmandtiden och vittnar om hur föreställningarna motbevisats. När Klintborg ber ungdomarna sammanfatta konfirmandtiden med ett ord använder de bland annat termer som ”insiktsgivande, trygghet, drömlikt, glädje och upplevelsen och känslan av att ha växt som person” (s. 79). När ungdomarna ombes sätta ord på vad de egentligen har lärt sig blir det, enligt Klintborg, vagare. De tror att de lärt sig ”mer än de själva kan formulera” (s. 85). Beskrivningarna handlar främst om hur de förändrat sin syn på livet, blivit mer accepterande och öppna för att bjuda in andra samt upplevt gemenskap.

För att tolka intervjumaterialet använder sig Klintborg av utbildningsteoretikern Gert Biestas definition av en ”god utbildning”. En sådan har, enligt Biesta, ett tydligt mål och syfte samt sker med ett samspel mellan socialisation, subjektifiering och kvalificering. *Socialisation* definieras som ”’de olika sätt på vilka människan via utbildning, blir en del av specifika sociala kulturella och politiska ordningar’” (s. 99). I vilken grad kan man säga att kyrkans värderingar, normer och sätt att göra och vara har förts vidare till ungdomarna? Klintborg framhåller att konfirmandtiden, för en majoritet av ungdomarna, innebär den första socialiseringen in i ett kyrkligt sammanhang. Socialiseringen sker inte främst in i verksamheterna och gudstjänstlivet, utan in i det som är Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete. Den sker också in i en kyrka där det är upp till den enskilde att definiera sin tro, och där medverkan i kyrkans sammanhang handlar mer om gemenskap och kompisar än religiositet. *Subjektifiering* definieras som processen att bli en individ i sin egen rätt som kan forma egna uppfattningar och göra egna val. I det här avseendet fungerar konfirmandtiden ofta särskilt väl, menar Klintborg. Ungdomarna uttrycker att de tas på allvar, växer som människor och får brottas med viktiga livsfrågor. Om man i skolmiljö förväntas passa in och prestera, känner man sig i kyrkan mer fri, ianspråktagen och kan vara sig själv. *Kvalificering* definieras som en process varigenom man rustas med kunskap, kompetens, förståelse och en vilja att handla. I Klintborgs analys fokuserar hon på om ungdomar har kunskap om grundläggande trossatser, som Herrens bön och bibliska berättelser, samt deras deltagande i församlingens gudstjänstliv. Intervjumaterialet visar, enligt Klintborg, att detta är konfirmandtidens stora brist. Öppna intervjufrågor om vad ungdomarna har lärt sig besvaras i låg grad med hänvisning till kristen tro. Jesus beskrivs som en historisk figur och Gud som en terapeutisk kraft. Konsekvenserna av den bristande kvalificeringen dras till sin spets i frågan om huruvida ungdomarnas upplevelser under konfirmandtiden hade kunnat upplevas i vilken annan organisation som helst. Och om inte Svenska kyrkan förmedlar trons språk och praktiker på ett sätt som ungdomarna förstår och tar till sig – vem ska då göra det? Bilden är dock, vilket Klintborg lyfter, tvådelad. Såväl konfirmander som ledare verkar ju vara nöjda med sin konfirmationstid. Klintborgs viktigaste slutsatser är att tillgången till ett religiöst språk är en demokratisk angelägenhet och att Svenska kyrkan behöver ta sitt ansvar i detta. Att konfirmandundervisningen utgör en liten del av vad som behöver vara en större satsning på livslångt lärande och att kyrkans anställda behöver rustas pedagogiskt och teologiskt för att hjälpa unga att förstå och omfamna tron.

När jag som präst tar del av ungdomarnas intervjusvar kommer jag på mig själv med att tänka: vad mycket de har lärt sig! Här tydliggörs hur Klintborgs teoretiska ramverk, med god utbildning i fokus, leder till en viss typ av slutsatser, och osynliggör andra. Klintborg har en snäv förståelse av vad som är kvalificerande kunskap. Att utvärdera ungdomars förtrogenhet med ett kristet liv i termer av

hur väl de förhåller sig till kristna begrepp är ett sätt. Hur kvalificerade är ungdomarna i att leva evangelium, eller handla som kristna? Flera av de intervjuade deltagarna genomgick dessutom sin konfirmandtid under en period med strikta restriktioner. Vilka långtgående slutsatser om hur konfirmationstiden fungerar går det egentligen att dra utifrån ett intervjumaterial som tillkommit under de omständigheter som pandemin medförde? Jag saknar också en fördjupad problematisering av skillnaderna i förutsättningar mellan skola och kyrka.

Boken är ett välkommet bidrag till forskningen om konfirmation i Svenska kyrkan. Den inspirerar också till vidare forskning. Anser ungdomarna själva, som Klintborg antar, att erfarenheterna och engagemanget i kyrkan lika gärna kunnat äga rum i en annan, ickekyrklig, miljö? Vilket kyrkosynsmässigt arv ligger bakom hur Svenska kyrkans konfirmandundervisning fungerar i dag? Och hur kommer dessa uppenbarligen mycket nöjda ungdomars relation till kyrkan att se ut över tid?

Elise Lindkvist
TK, Lund
DOI: 10.51619/stk.v100i1.26104

Simone Kotva. *Effort and Grace: On the Spiritual Exercise of Philosophy*. London: Bloomsbury. 2020. 230 s.

Att tala om filosofins andliga övning, träning eller utövande (*exercise*) bjuder in en del frågor, om det andliga i relation till religion, om filosofins andliga disciplin i relation till religion och så vidare. Filosofins andliga träning kan vidare syfta till vad religionsfilosofen Catharina Stenqvist (1950–2014) kallade en livshållning och vad den franske filologen och filosofihistorikern Pierre Hadot (1922–2010) kallade ett sätt att leva. En filosofisk livshållning och ett sätt att leva i kärleken till visdomen, eller att vara på väg mot ett sådant andligt ideal, går tillbaka till Platon (ca 428–ca 348 f.v.t.) och sträcker sig via stoikerna, Augustinus (354–430) och René Descartes (1596–1650), till Ludwig Wittgenstein (1889–1951) och vidare in till våra dagar. Att tala om filosofins andliga utövande är en labyrintisk uppgift. Religionsfilosofen Simone Kotva leder oss in i denna labyrint och hennes bok *Effort and Grace* erbjuder oss en tråd.

Vi håller i denna tråd och följer i fotspår av den andliga träningens två ideal, vad Kotva kännetecknar som ett spänningsförhållande mellan ”ansträngning” och ”passivitet” eller ”nåd”. Det ena idealet går tillbaka till Ignatius av Loyola (1491–1556) och innebär ”ansträngning” att upprätthålla uppmärksamheten på kontemplationen och hålla distraktionen borta genom en rad andliga övningar. Det andra idealet går tillbaka till Augustinus och innebär ett passivt överlämnande till nåden. Det är här skillnaden mellan andlig övning som en aktivitet i form av ansträngning och andlig utövning genom avslappning blir tydlig: nåden är given, opåverkad av vår vilja och strävan, oberoende av vår ansträngning att nå den. Nåden skådas inom oss när vi överlämnar oss till dess verkan, utan ansträngning.

Kotva spårar den franska receptionen av den augustinska traditionen av filosofins andliga utövning och elaborerar dess egenart i kontrast till den ignatianska traditionen av filosofins andliga övning. Dessa två ideal överlappar ibland. Genom att uppta formen av den cartesianska introspektionen lämnar den utövande traditionen erfarenheten av nåden och ägnar sig åt sinnets självreflektion. Inte minst Descartes själv, när han, liksom Augustinus, skådat ”bländande ljus”, återgår till sinnets självreflektion och skådande av världen.

Tråden nystas upp från Simone Weils (1909–1943) ”passiva aktivitet” och vi tas långt in i labyrinten, bakåt till den franska receptionen av den augustinska andliga traditionen som går tillbaka till François Fénelons (1651–1715) mystika bön. Sedan backar vi framåt till Maine de Birans (1766–1824) andliga liv i den augustinska traditionens efterföljd. Biran var de franska